

Múnlaí Teanga na Gaeilge agus an Idé-eolaíocht Teanga

Noel Ó Murchadha

Trinity College Dublin

noel.omurchadha@tcd.ie

Achoimre

Cíorann an t-alt seo na múnlaí teanga atá i réim sa Ghaeilge, .i. na spriocanna don teanga a nglactar leo sa lá inniu. Déantar anailís ar na múnlaí teanga atá intuigthe san anailís teangeolaíochta agus i gcáipéisí curaclaim na Gaeilge ón réamhscolaíocht go dtí an ollscolaíocht. Féachtar ina dhiaidh sin ar na hidé-eolaíochtaí teanga ar a bhfuil na múnlaí sin bunaithe agus ar na tuiscintí a chuireann siad in iúl maidir leis an rud is teanga ann. Ceistítear roinnt de na tuiscintí seanbhunaithe ar an rud is Gaeilge agus Gaeilge mhaith ann sa lá inniu. Ar deireadh, cuirtear moltaí i láthair maidir leis an tslí a bhfaighfí múnlaí teanga na Gaeilge a athshamhlú don aonú aois is fiche.

Abstract

This article examines dominant language models in Irish, i.e. the target language varieties of Irish that are deemed most acceptable today. The language models implicit in linguistic analyses and in Irish language curriculum documents from preschool to university level are analysed. The ideologies on which those models are based and the implicit understandings of what constitutes ‘a language’ are examined. Some long-established ideas about what Irish is and what good Irish should look like are questioned. Finally, recommendations are made about how language models for Irish might be reimagined for the twenty-first century.

Eochairfhocail: Gaeilge, Idé-eolaíocht, Spriocanna teanga, Múnlaí teanga

1. Réamhrá

Tá slite difriúla le múnlaí teanga don Ghaeilge sa lá inniu a shamhlú, .i. na slata tomhais don saghas Gaeilge a cheaptar a bheith ceart agus gradamach. Ar an gcéad dul síos, sa mhúnla traidisiúnta, bronnar gradam ar na canúintí traidisiúnta Gaeltachta agus creidtear gurb í an sméar mhullaigh máistreacht a bheith ag cainteoir ar chomharthaí sóirt canúna áitiúla

Gaeltachta. Tá an múnla sin seanbhunaithe sa phobal. Mar atá pléite áiteanna eile (Ó Murchadha, 2016; 2018), d'eascair sé as an idéalú a deineadh ar an nGaeltacht le linn na hAthbheochana. Tá tosach áite na Gaeltachta fréamhaithe in idé-eolaíocht an chainteora dúchais (O'Rourke & Walsh, 2020), sa rómánsachas (Ó Tórna, 2005), i ngluaiseacht an réalachais (Titley, 1991), agus sa Darwineachas (Ó Conchobhair, 2009). Tá idé-eolaíocht iolraíoch le fáil sa mhúnla sin agus bíonn meas, más ea, ar shaghsanna difriúla Gaeilge, a fhad is go nglactar leis go bhfuil siad traidisiúnta agus dúchasach.

San am céanna, táthar ann a chreideann go bhfuil gradam sa mhúnla lárnaíthe aonfhoirmeach. Bíodh is nach bhfuil aon chaighdeán labhartha sa Ghaeilge a nglactar go forleathan leis, maíonn cainteoirí go leor gur sprioc ghradamach atá sa chaighdeán scríofa agus go bhfuil sé inghlactha cloí leis mar mhúnla don teanga labhartha. Bíodh is go bhfuil an múnla lárnaíthe difriúil go maith ón múnla iolraíoch a gcuirtear síos air thuas, tá sé le fáil san iliomad teangacha ar fud an domhain – sa Bhéarla agus sa Fhraincis, cuir i gcás. Sa mhúnla lárnaíthe, bíonn meas go minic ar chleachtas teanga an aosa chumhachtaigh agus ar chleachtas chaighdeánaithe na teanga scríofa. Creidtear gurb ionann na cleachtas sin agus eiseamláirí den tslí cheart leis an teanga a úsáid. Idé-eolaíocht na teanga caighdeánaí a thugtar air sin (e.g. Lippi-Green, 1997) agus fágann sé go mbaineann caipiteal teangeolaíochta (Bourdieu, 1991) le cleachtas chaighdeánaithe.

Is é atá san alt seo ná iarracht ar dhul i ngleic le múnlaí teanga na Gaeilge agus iarracht ar mhachnamh criticiúil a spreagadh ar an gceist. Na príomhcheisteanna a chuirtear ná i) Cad iad na múnlaí atá i réim sa Ghaeilge? agus ii) arbh fhiú iad a athshamhlú? Déantar anailís ar dtús ar léamh taighdeoirí ar na cleachtas teanga iarthraidisiúnta atá coitianta sa Ghaeltacht agus san iar-Ghaeltacht (.i. na háiteanna in Éirinn nach bhfuil sa Ghaeltacht oifigiúil). Déantar anailís ansin ar mhúnlaí teanga na Gaeilge i gcáipéisí curaclaim. Féachtar ina dhiaidh sin ar na slata tomhais agus na hidé-eolaíochtaí atá intuigthe san anailís teangeolaíochta agus sna cáipéisí curaclaim. Ar deireadh, cuirtear moltaí i láthair maidir leis an tslí arbh fhéidir ceist an mhúnla sa Ghaeilge a athshamhlú. Léiríonn díospóireachtaí ar mhúnlaí teanga na Gaeilge ó aimsir na hAthbheochana gur ceist chigilteach í seo agus gur féidir léi a bheith ina ceist achrannach. Bíodh is go ndéantar iarracht ar a bheith criticiúil sa plé a leanas, más ea, ní miste a rá nach le fonn naimhdís a dhéantar an méid sin.

2. Dul na Gaeilge sa lá inniu

Tá dua mór caite ag buíon bheag scoláirí leis an gcur síos ar Ghaeilge cainteoirí Gaeltachta agus iar-Ghaeltachta. Cuireann Ó Sé (2000) agus Ó Curnáin (2007) síos go cuimsitheach ar Ghaeilge Chorca Dhuibhne agus Iorras Aithneach faoi seach. Tá cuntas sna saothair sin, go háirithe saothar Uí Churnáin (2007), ar fhoirmeacha nuálacha atá coitianta i gcaint an aosa óig Gaeltachta agus tá cur síos níos beaichte ar an nGaeilge iarthraidisiúnta sin le fáil in Ó Curnáin (2009, 2012, 2016). Tá cur síos mionsonraithe ar Ghaeilge paistí scoile i gceantair Ghaeltachta na Gaillimhe in Péterváry et al. (2014) agus Lenoach (2014) agus cuireann Ó Domagáin (2009, 2013, 2014) síos ar athruithe ar Ghaeilge Thír Chonaill. Ina dhiaidh sin, tá taighde a dhíríonn ar ghnéithe sainiúla den chaint. Tá cuntas ar an gcódmheascadh in O'Malley-Madec (2007), Darcy (2014) agus Hickey (2009) agus cuireann Frenda (2011a, b) agus Nic Fhlannchadha agus Hickey (2017, 2019) síos ar mharcáil inscne sa deilbhíocht. Chomh maith leo sin, tá taighde comparáideach ar dheilbhíocht an ainmfhocail agus an bhriathair i dTír Chonaill agus i mBéal Féirste in McGuigan (2016).

Maidir le Gaeilge cainteoirí iar-Ghaeltachta, tá cuntais chuimsitheacha ar fáil ar Ghaeilge páistí san oideachas trí mheán na Gaeilge in Ó Duibhir (2018), Maguire (1991), Henry et al. (2002) agus Ó Duibhir agus Garland (2010). Lena chois sin, cuireann Ó Broin (2014) síos ar fhóineolaíocht agus ar dheilbhíocht cainteoirí iar-Ghaeltachta ina anailís chomparáideach ar chraoltóirí Raidió na Life agus Raidió na Gaeltachta agus cuireann Moal et al. (2018) síos ar fhoirmeacha nuálacha ar chlár popcheoil ar Raidió na Gaeltachta. Ar deireadh, cuireann Snesareva (2016, 2017) síos ar fhoghraíocht cainteoirí Gaeilge i mBaile Átha Cliath.

Ceal spáis, ní chuirtear síos anseo ar na gnéithe nuálacha atá anois le fáil sa teanga. Dírítear in ionad ar bhreithiúnas taighdeoirí ar nuálaíochtaí teanga. Ní miste a rá, mar sin féin, go léiríonn an litríocht go soiléir eolaíochtúil go bhfuil gnéithe agus cleachtais nuálacha anois comónta sa Ghaeltacht agus san iar-Ghaeltacht agus tá siad le sonrú ag gach leibhéal den teanga.

San anailís ar nuálaíochtaí teanga sa Ghaeltacht, tá meon easnaimh go minic le sonrú. Áitítear glan amach, nó cuirtear in iúl go caolchúiseach, gur cainteoirí lochtacha iad an t-aos óg Gaeltachta. Maítear go bhfuil sealbhú neamhiomlán á dhéanamh acu ar an nGaeilge (Ó Curnáin, 2007; Lenoach, 2014; Péterváry et al. 2014; McGuigan, 2011). Áitítear gur Gaeilge neamhiomlán, Gaeilge laghdaithe (Ó Curnáin 2007, 2009), Gaeilge easnamhach, idirtheanga shealadach (Lenoach, 2014) nó leath-theangachas (Ó Curnáin, 2007) atá á shealbhú acu.

Cuirtear síos ar fhoirmeacha teanga a imíonn ó struchtúir sheanbhunaithe na teanga mar leaganacha míchuí, mar sheachfhoirmeacha agus mar leaganacha earráideacha (Péterváry et al. 2014). Maítear go bhfuil foirmeacha áirithe leathshealbhaithe ag cainteoirí (Lenoach, 2014). Cuirtear síos ar struchtúir nuálacha ghramadúla mar leaganacha míchrúinne (Nic Fhlannchadha & Hickey, 2017, 2019; McGuigan 2016) agus maítear nach gcuirtear rialacha gramadaí i bhfeidhm mar is cóir (Nic Fhlannchadha & Hickey, 2017, 2019). Lena chois sin, is í an urlabhra thraidisiúnta Ghaeltachta a bhíonn mar phointe comparáide go minic (e.g. Ó Murchadha, 2018) sa chur síos ar Ghaeilge an aosa óig Ghaeltachta nó sa chur síos ar Ghaeilge na hiar-Ghaeltachta – cur chuige a thugann le tuiscint go caolchúiseach gur Gaeilge ar seachrán atá i gceist leo.

Cuirtear síos ar na cainteoirí féin in áiteanna mar chainteoirí laghdaithe agus cuirtear i gcodarsnacht iad le ‘cainteoirí iomlána’ (Péterváry et al., 2014: 232). Úsáidtear an téarma leathchainteoir, fiú, chun cur síos ar chainteoirí áirithe nach bhfuil, a deirtear, ‘full native competence’ bainte amach acu (Ó Curnáin, 2007: 36). Déantar paiteolú ar an bhfeiniméan teangeolaíochta atá ar bun sa Ghaeltacht i gcuid den litríocht, leis. Labhartar, mar shampla, ar an bhfeiniméan mar shiondróim (Péterváry et al. 2014: 231; Lenoach 2014: 245) agus mar phaiteolaíocht (Lenoach, 2014: 245). Cuirtear Gaeilge cainteoirí óga Gaeltachta i gcomparáid leis an sealbhú a tharlaíonn i measc inimirceach agus atá, a deirtear, ‘deficient’ nó ‘impaired’ (Ó Curnáin, 2007: 60).

An t-adhmad a bhaineann roinnt údar as na nuálaíochtaí atá le fáil i measc cainteoirí óga Gaeltachta ná gur céim iad i dtreo bhás na teanga (Lenoach, 2014; Ó Curnáin, 2007; Péterváry et al. 2014). An leigheas atá ar an siondróm sin, a áitítear, ná dul i ngleic le dinimicí sóisialta na Gaeltachta agus a chinntiú go bhfágfaidh sé sin go mbeidh aos óg na Gaeltachta in ann a gcuid Gaeilge a leasú nó a fheabhsú chun go bhfuil sí ar aon dul leis an nGaeilge a bhí ag a sinsear (Péterváry et al., 2014).

Bíodh is go bhfuil an comhthéacs difriúil, tagaimid ar roinnt den dioscúrsa céanna sa litríocht ar Ghaeilge páistí atá ag freastal (nó a d’fhreastail tráth) ar scoileanna trí mheán na Gaeilge. Fiú go n-aithnítear go bhfuil na páistí sin in ann an chumarsáid éifeachtach a bhaint amach (Ó Duibhir, 2018; Ó Duibhir & Garland, 2010; Henry et al., 2002; Maguire, 1991), maítear go bhfuil earráidí le fáil ina gcuid Gaeilge (Henry et al., 2002; McGuigan, 2016), go bhfuil

foirmeacha míchearta agus míchuí sa chaint acu agus go bhfuil easpa cruinnis le sonrú ina gcuid Gaeilge.

Maítear in áiteanna go bhfuil gnéithe acu atá ‘non-target like’ (Ó Duibhir, 2009: 184) agus go bhfuil ag teip orthu foirmeacha inghlactha a shealbhú. Tá Gaeilge na bpáistí breac le gnéithe seachránacha a imíonn ón noirm teanga cainteoirí dúchais agus ó shruth nádúrtha na Gaeilge, a deirtear (Ó Duibhir & Garland, 2010: 78). Féachtar go minic ar an nGaeilge atá ag páistí i suíomhanna tumoideachais mar fhadhb agus moltar gur chóir dul i ngleic leis an bhfadhb chun an deis a thabhairt do na páistí a gcuid Gaeilge a fheabhsú. San anailís ar Ghaeilge cainteoirí iar-Ghaeltachta lasmuigh den chóras oideachas, is minic a chuirtear síos ar an urlabhra trí thagairt do na gnéithe den teanga thraidisiúnta nach bhfuil le sonrú sa chaint ar shlí a chuireann meon easnaimh in iúl arís (e.g. Flynn, 2020; Moal et al., 2018; Sneseva, 2016, 2017; Ó Broin, 2014; Ó Murchadha, 2018). Tá roinnt de na tuiscintí céanna ar mhúnlaí teanga na Gaeilge le fáil i gcáipéisí curaclaim agus is orthu sin a dhírítear anois.

3. Múnlaí teanga sa chóras oideachais

3.1. Struchtúr agus cur chuige

Féachtar sa rannóg seo ar na múnlaí teanga a chuirtear in láthair i gCreat Aistear (NCCA, 2009), i gCreat Borradh (Comhar Naíonraí na Gaeltachta, 2009), i gCuraclam Teanga na Bunscoile (NCCA, 2019), sa tSraith Shóisearach (NCCA, 2017), i Siollabais na hArdteistiméireachta Feidhmí (NCCA, 2010a) agus na hArdteistiméireachta Bunaithe (NCCA, 2010b), agus sna Siollabais Ollscoile (An Mheitheal um Theagasc na Gaeilge ar an Tríú Leibhéal, 2009).

Bunaithe ar anailís théamach ar na cáipéisí, cruthaíodh cúig théama chun cur síos ar na múnlaí teanga atá intuigthe iontu: i) an Ghaeilge atá ag duine cheana a dhearbhu (Dearbhú); ii) cur leis an teanga i gcoitinne (Teanga i gCoitinne); iii) Gaeilge shaibhir chruinn a mhúineadh (Saibhreas agus Cruinneas); iv) foinsí den Ghaeilge cheart (Foinsí); agus v) daoine a chumasú lena nGaeilge féin a fhorbairt (Saoirse). Tá na téamaí le sonrú in áiteanna difriúla síos tríd na cáipéisí. Mar sin féin, tá cuid acu níos lárnaí ná a chéile agus cuireann cáipéisí áirithe béim níos mó ar théamaí áirithe seachas a chéile.

3.2. Téama 1: Dearbhú

Céim thábhachtach san fhorbairt teanga is ea an teanga atá ag duine cheana a dhearbhu. Cuirtear béim áirithe air sin in áiteanna sna cáipéisí curaclaim. Tá an téama seo le fáil i gCreat Aistear

(NCCA, 2009), áit a luaitear go bhfuil sé tábhachtach teanga bhaile an pháiste a dhearbhu agus díreáir in Borradh (Comhar Naíonraí na Gaeltachta, 2009) ar an teanga atá ag an bpáiste cheana mar phointe tosaigh agus ar a bheith ag tógaint ar an teanga sin. Sa churaclam teanga comóna bunscoile (NCCA, 2019) cuirtear béim arís ar theanga bhaile an pháiste a dhearbhu agus luaitear sin go sonrath maidir le dearbhú na Gaeilge do pháistí i scoileanna trí mheán na Gaeilge agus ar cainteoirí dúchais Gaeilge iad. Ar an tsli chéanna, tá buanú scileanna teanga an dalta i measc aidhmeanna na gcúrsaí sa tSraith Shóisearach (NCCA, 2017: 8) agus san Ardteistiméireacht Bhunaithe (NCCA, 2010: 9). Fiú go bhfuil ‘dearbhu’ san áireamh i gcuid mhór de na cáipéisí, díol suime gur go fánach a luaitear de ghnáth é agus go bhfuil dearbhú theanga an pháiste aonair imeallach go maith sna cáipéisí ar fad.

3.3. Téama 2: Teanga i gCoitinne

Tá cur leis an teanga i gcoitinne lárnach sna cáipéisí. Tráchtann siad ar fad beagnach ar an leathnú foclóra agus ar shealbhú struchtúr níos sofaisticiúla. In Aistear, moltar go n-úsáidfidh an páiste foclóir níos leithne agus go dtiocfaidh forbairt ar a dtuiscint ar chomhréir agus ar shéimeantaic na teanga (NCCA, 2009, p. 35). Is amhlaidh sa bunscolaíocht: “tuigfidh agus úsáidfidh páistí foclóir agus struchtúir abairte ag leibhéil a bheidh ag éirí níos casta” (NCCA, 2019, p. 16). Tá an bhéim chéanna le fáil sa tSraith Shóisearach (NCCA, 2017, p. 3), san Ardteistiméireacht Bhunaithe (NCCA, 2010a, p. 9) agus sna Siollabais Tríú Leibhéil (An Mheitheal um Theagasc na Gaeilge ar an Tríú Leibhéil, 2009, 7, 20). Is sa tsonraíocht T1 don tSraith Shóisearach agus in Borradh amháin, áfach, atá treoir le fáil faoin múnla ba cheart a leanúint. Díreáir sa tSraith Shóisearach, mar shampla, ar pháistí a bheith ag cur “lena stór focal agus le leaganacha dúchais teanga atá logánta” (NCCA, 2017, p. 3). Arís, áfach, is go fánach a luaitear an múnla Gaeltachta mar sprioc fhollasach agus seasann Borradh agus an tSraith Shóisearach amach sa mhéid is nach luaitear múnla faoi leith de ghnáth leis an teanga níos casta atá le forbairt.

3.4. Téama 3: Saibhreas agus Cruinneas

Sa bhreis ar an trácht ar an bhforbairt teanga i gcoitinne, luann formhór na gcáipéisí ‘saibhreas’ agus ‘cruinneas’. I sonraíocht na Sraithe Sóisearaí, spreagtar an dalta chun “a chuid Gaeilge a shaibhriú agus í a labhairt agus a scríobh go cruinn, muiníneach” (NCCA, 2017, p. 8). Cuireann an Ardteistiméireacht béim ar dhaltá a bheith in ann “iad féin a chur in iúl le cruinneas agus le beachtas teanga” (NCCA, 2010a, p. 37) agus “córás foclóra, comhréire agus deilbhíochta na Gaeilge a shealbhú i gceart” (NCCA, 2010a, p. 3). Bíodh is nach leagtar an oiread céanna

béime ar an saibhreas agus ar an gcruinneas sa luathoideachas, moltar fós i gcraclam na bunscoile go mbeadh “foghraíocht chuí” (NCCA, 2019, p. 22), “foghraíocht cheart” (NCCA, 2019, p. 26) agus “úsáid chuí na gramadaí” (NCCA, 2019, p. 22) ag daltaí. Ina dhiaidh sin, díritear in áiteanna ar dhul i ngleic le hearráidí teanga agus ar fhoghraíocht agus ghramadach cheart a bheith ag daltaí/mic léinn e.g. i sonraíocht na Sraithe Sóisearaí (NCCA, 2017, p. 7) agus sa siollabas tríú leibhéal (An Mheitheal um Theagasc na Gaeilge ar an Tríú Leibhéal, 2009, p. 20).

3.5. Téama 4: Foinsí

Fiú go gcuirtear an-bhéim ar chruinneas agus ar shaibhreas, is beag trácht a dhéantar ar a bhfuil i gceist leo agus ní mhínítear go sonrath cá bhfuil samplaí díobh le fáil. Luaitear sa tSraith Shóisearach, ceart go leor, gur foinse den dea-theanga í an litríocht (NCCA, 2017, p. 17) agus gur chóir a bheith in ann foclóirí, graiméir agus a leithéid a úsáid mar threoir don chruinneas agus don saibhreas (NCCA, 2017, p. 24). Díritear ar leabhair ghramadaí sa siollabas tríú leibhéal, leis (An Mheitheal um Theagasc na Gaeilge ar an Tríú Leibhéal, 2009) agus tá sé le tuiscint go léiríonn siad an rud is Gaeilge shaibhir chruinn inti.

Tá an fheasacht teanga lárnach i gcuid mhór de na cáipéisí, leis. Den chuid is mó, áfach, díritear ar a bheith in ann an éagsúlacht a aithint agus canúintí a idirdhealú óna chéile agus ón gcaighdeán. Leagtar béim ar an bhfeasacht ar an éagsúlacht sa Churaclam Bunscoile (NCCA, 2019, p. 10), sa tSraith Shóisearach (NCCA, 2017, pp. 4, 23), san Ardeistiméireacht (NCCA, 2010a, p. 37) agus sna Siollabais Tríú Leibhéal (An Mheitheal um Theagasc na Gaeilge ar an Tríú Leibhéal, 2009, p. 7). I mbunscoileanna T1, moltar “aird a tharraingt de réir a chéile ar leaganacha eile agus ar stór focal ó chanúintí eile” (NCCA, 2019, p. 10). Seasann na Naíonraí Gaeltachta amach sa mhéid is go n-áitítear go sonrath gurb í canúint áitiúil an cheantair atá le cur chun tosaigh (Comhar Naíonraí na Gaeltachta, 2009). Lasmuigh de sin, is é atá i gceist, áfach, ná a bheith ar an eolas faoin éagsúlacht. Fiú go luaitear foclóirí, leabhair ghramadaí, an litríocht, an caighdeán oifigiúil agus na canúintí Gaeltachta, ní mholtar glan amach cloí leo go hiomlán mar mhúnla.

3.6. Téama 5: Saoirse

Baineann an téama deireanach le saoirse daltaí/mac léinn a múnlaí féin a shocrú. Corr-thrácht a dhéantar ar an téama sin. Nuair a luaitear é, ní chuirtear béim mhór air agus níl ann uaireanta ach go bhfuil sé intuigthe. Tá sé le fáil sna moltaí don scríbhneoireacht sa Churaclam Bunscoile

(NCCA, 2019, p. 31), sa tSraith Shóisearach (NCCA, 2017, p. 22) agus san Ardteistiméireacht (NCCA, 2010a, p. 38). Moltar don bhunscolaíocht go mbeadh páistí in ann “a nguth pearsanta a fhorbairt ina gcuid scríbhneoireachta” (NCCA, 2019, p. 30) agus sa tSraith Shóisearach moltar don dalta “a stíl scríbhneoireachta féin a fhorbairt ag baint úsáide as teanga chruinn, shaibhir...”. I Siollabais na hOllscoile, deirtear go “[mb]eidh an mac léinn compordach le mórchanúint amháin agus sa chás nach mbeidh canúint ar leith le sonrú, beidh fuaimeanna na Gaeilge á ndéanamh go sásúil” (An Mheitheal um Theagasc na Gaeilge ar an Tríú Leibhéal, 2009, p. 35). Bíodh is go bhfuil saoirse áirithe ar fáil, áfach, (e.g. a stíl féin a fhorbairt, nó gan canúint bhunaithe a úsáid) caithear fós a bheith ‘cruinn’, ‘saibhir’ nó ‘sásúil’. Mar sin, fiú go bhfuil an téama ‘saoirse’ ann, is tearc é agus, nuair atá sé ann, tá an tsaoirse teoranta go maith.

4. Plé

Fágann an obair atá déanta ag teangeolaithe agus ag lucht deartha curaclaim go bhfuil an-eolas againn ar dhul na Gaeilge sa lá inniu agus go bhfuil curaclam teanga i bhfeidhm atá ag teacht go mór leis an sár-chleachtas idirnáisiúnta. Mar sin féin, cuireann sé lenár dtuiscint ar mhúnlaí teanga cíoradh a dhéanamh ar an mbunús atá leis na slata tomhais a úsáidtear sa taighde acadúil agus i gcáipéisí curaclam – agus, níos tábhachtaí fós, dúshlán na slata tomhais sin a thabhairt nuair is cuí.

4.1. Slata tomhais sa taighde teangeolaíochta

Léiríonn an anailís thuas go bhfuiltear coimeádach go maith sna slata tomhais a úsáidtear chun an Ghaeilge a mheas sa taighde teangeolaíochta. Is é atá intuigthe mar shlat tomhais go minic ná: i) Gaeilge thraidisiúnta na Gaeltachta, go háirithe Gaeilge cainteoirí a rugadh roimh an gcéad leath den aois seo caite agus ar chainteoirí aonteacha iad; ii) gramadach chaighdeánach na teanga, nó iii) cumas an chainteora sa Bhéarla.

Tá sé ráite in Péterváry et al. (2014, p. 10) go bhfuil a n-anailís teangeolaíochta siúd bunaithe ar na foilseacháin a leanas: *The Irish of Cois Fharraige, Co. Galway* (de Bhaldraithe, 1945); *Gaeilge Chois Fharraige* (de Bhaldraithe, 1953) agus *The Irish of Iorras Aithneach, County Galway* (Ó Curnáin, 2007). Is í Gaeilge thraidisiúnta na Gaeltachta an pointe tagartha a úsáidtear sa chur síos ar Ghaeilge an aosa óig Ghaeltachta (Ó Murchadha, 2018) agus ar Ghaeilge cainteoirí iar-Ghaeltachta leis (Ó Murchadha, 2018; Snegareva 2016, 2017; Ó Broin, 2014; Moal et al., 2018). Ina dhiaidh sin, úsáidtear Gaeilge páistí Gaeltachta mar phointe

tagartha agus Gaeilge páistí tumoideachais á meas (Ó Duibhir, 2018; Ó Duibhir & Garland, 2010).

Úsáidtear *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí* (Ó hAnluain, 1960); agus *Gramadach na Gaeilge agus Litriú na Gaeilge: An Caighdeán Oifigiúil* (Rannóg an Aistriúcháin, 1958) san anailís ar Ghaeilge cainteoirí óga Gaeltachta (Péterváry et al., 2014) agus cuirtear Gaeilge páistí tumoideachais i gcomparáid leis an ngramadach chaighdeánach (Ó Duibhir, 2009, p. 168). Déantar comparáid, leis, idir an Ghaeilge a labhraíonn páistí Gaeltachta agus an Béarla atá acu (Péterváry et al., 2014). Líon beag slata tomhais a úsáidtear sa taighde acadúil, más ea, chun cur síos ar an nGaeilge iarthraidisiúnta. Slata tomhais iad atá cúng go maith, dar liom, ach tá a rian le feiscint i gcáipéisí curaclaim na Gaeilge, leis.

4.2. Slata tomhais sna cáipéisí curaclaim

Seachas i gcreat na Naíonraí Gaeltachta, níltear sainiúil sna cáipéisí curaclaim maidir leis an sprioc atá le leanúint. Tá easpa leanúnachais, leis, idir na leibhéil dhifriúla den chóras oideachais. Ní mholtar glan amach do dhaltáí/mhic léinn a bheith cosúil le cainteoir traidisiúnta Gaeltachta, le cainteoirí Gaeltachta nua-aimseartha, ná cosúil le cainteoirí iar-Ghaeltachta. Ní mholtar, ach an oiread, gur chóir cloí leis an teanga chaighdeánaithe. Os a choinne sin, tugtar le tuiscint in áiteanna go bhfuil sairse ag daltaí/mic léinn a nGaeilge féin a fhorbairt.

Bíodh sin mar atá, cuirtear in iúl sna cáipéisí go bhfuil a leithéid de rud ann agus Gaeilge atá ceart, beacht, cruinn, cuí agus saibhir. Cuirtear in iúl gurb shin an saghas Gaeilge atá mar sprioc agus tugtar le tuiscint go bhfuil sé le fáil sna canúintí traidisiúnta Gaeltachta, i bhfoclóirí agus i ngraiméir, faoi mar a dhéantar sa taighde teangeolaíochta. Mar sin, cuirtear in iúl go bhfuil sprioc shoiléir éigin ann agus nár mhór cloí léi. Ní chuirtear síos go sainiúil ar an sprioc sin, áfach, ná ní luaitear glan amach go bhfuil sairse iomlán ag duine a nGaeilge féin a fhorbairt.

4.3. Idé-eolaíochtaí sa taighde teangeolaíochta agus sna cáipéisí curaclaim

Bíonn idé-eolaíochtaí teanga intuigthe sna slata tomhais a úsáidtear chun an teanga a mheas. Is é atá in idé-eolaíochtaí teanga dar leis an antraipeolaí teangeolaíochta Michael Silverstein (1979, p. 193), a d'imigh ar shlí na firinne le déanaí, ná “sets of beliefs about language articulated by users as a rationalization or justification of perceived language structure and use”. Smaointe nó dearcadh faoi struchtúr teanga atá iontu go bunúsach. Níl aon seasamh ar shaincheisteanna teanga atá neamh-idé-eolaíochtúil, áfach, (Irvine agus Gal 2000, p. 36) agus,

dá réir sin, tá idé-eolaíochtaí teanga le léamh ar na slata tomhais a úsáideann teangeolaithe agus measúnú á dhéanamh acu ar an teanga agus sna múnlaí teanga i gcáipéisí curaclaim.

I measc na n-idé-eolaíochtaí atá le fáil san anailís teangeolaíochta agus sna cáipéisí curaclaim don Ghaeilge tá idé-eolaíocht an chainteora dúchais, idé-eolaíocht an aonteachais agus idé-eolaíocht na teanga caighdeánaí. Dar le hidé-eolaíocht an chainteora dúchais, is iad cleachtais teanga an chainteora dúchais is fearr a léiríonn ceartúsáid na teanga agus ba chóir cloí leo mar mhúnla (Davies, 2004). De réir idé-eolaíocht an aonteachais, is cainteoir aonteachach an fíorchainteoir dúchais agus bíonn meas faoi leith ar chleachtais an aonteachaigh ar an mbonn sin (García, 2009). Ina dhiaidh sin, de réir idé-eolaíocht an chaighdeáin, glactar leis go bhfuil bunleagan lárnach den teanga atá ceart de réir stair agus litríocht na teanga nó ar an ábhar gurb shin an teanga a chleachtann dreamanna cumhachtacha (Lippi-Green, 1997). Idéil inmhianaithe agus idé-eolaíochtaí iad sin, seachas fíricí teangeolaíochta, áfach.

Dar leis na hidé-eolaíochtaí sin, is é atá i dteanga ná tacar foirmeacha agus struchtúr atá réamhshocraithe agus tá sé le tuiscint go maireann ‘an teanga’ beag beann ar an iompar daonna. Dar leis an léamh sin, is fuirist an rud atá ‘ceart’ a idirdhealú ón rud atá ‘earráideach’ agus an rud atá ‘saibhir’ a idirdhealú ón rud atá ‘daibhir’, agus mar sin de. Tá an léamh sin réasúnta coitianta i réimsí áirithe den teangeolaíocht. Níl ansin ach léamh amháin ar an rud is teanga ann, mar sin féin, agus tá mé ag déanamh nach é is úsáidí agus teanga dátheangaigh á meas, go háirithe agus an Ghaeilge á meas san aonú aois is fiche.

4.4. Slata tomhais agus spriocanna ar strae

An phríomhargóint san alt seo ná go bhfuil slata tomhais míchuí á n-úsáid chun teanga úsáideoirí Gaeilge a mheas agus go bhfuil spriocanna míréadúla, agus b’fhéidir neamhinmhianaithe, á gcur os a gcomhair. Agus na slata tomhais agus na hidé-eolaíochtaí a gcuirtear síos orthu thuas i réim don Ghaeilge tá an claonadh ann glacadh leis go bhfuil ag teip ar úsáideoirí Gaeilge murach go bhfuil siad ag teacht leis an gcainteoir dúchais aonteachach nó leis an teanga chaighdeánaithe. Bítear ag súil chomh maith go mbainfidh an cainteoir Gaeilge aonteachach comhthreomhar amach, .i. go mbeidh siad mar a chéile ina dteangacha ainmnithe le haonteachaigh a labhraíonn na teangacha sin (Heller, 1999). Is spriocanna iad sin atá beagnach dobhainte don dátheangach, áfach.

Ní cainteoirí aonteangacha Gaeltachta iad cainteoirí óga Gaeltachta ná cainteoirí iar-Ghaeltachta. Ní hiad an ghramadach chaighdeánaithe ina bheatha iad ach an oiread. Tá an litríocht idirnáisiúnta breac leis an moladh go seachnaítear comparáidí idir dátheangaigh agus aonteangaigh (Birdsong, 2013). Moltar sin mar gur mór idir an dátheangach agus an t-aonteangach. Moltar, leis, go seachnaítear comparáidí idir foghlaimeoirí nó nuachainteoirí agus cainteoirí dúchais mar go bhfuil sé dodhéanta don fhoghlaimeoir nó don nuachainteoir a bheith ina gcainteoirí dúchais (Birdsong, 2013; Davies, 2004). Moltar chomh maith go seachnaítear comparáidí idir na teangacha difriúla atá ag dátheangaigh mar nach beirt aonteangach in aon chorp amháin atá sa dátheangach agus toisc go n-úsáideann dátheangaigh a dteangacha ainmnithe ar shlite difriúla (García, 2009). Ní miste a aithint chomh maith go mbíonn mianta aonair ag cainteoirí agus foghlaimeoirí maidir lena dteanga agus ní i gcónaí a thagann siad sin le cleachtais dhúchasacha ná chaighdeánacha.

Go deimhin, taispeánann taighde ag leibhéal dhifriúla den chóras oideachais go gceistíonn úsáideoirí Gaeilge na múnlaí atá i réim don teanga. Léiríonn taighde le páistí i nGaelscoileanna (Ó Duibhir, 2018; Ó Duibhir agus Garland, 2010; Maguire, 1991) go bhfuil siad sásta den chuid is mó lena gcuid Gaeilge. Bíodh is go n-aithníonn déagóirí Gaeltachta gradam na hurlabhra traidisiúnta, tá meas áirithe acu ar an gcaint iarthraidisiúnta, leis (Ó Murchadha, 2018). Taispeánann taighde le daltaí tumoideachais iarbhunscoile go ndiúltaíonn cuid acu glan amach don mhúnla Gaeltachta (Regan, 2010). I dtaighde le mic léinn ollscoile, ceistíonn cainteoirí dúchais agus nuachainteoirí araon tosach áite na Gaeltachta (Nic Fhlannchadha agus Hickey, 2018) agus taispeánann taighde le foghlaimeoirí fásta nach bhfuil cuid acu ag iarraidh cloí le noirm Ghaeltachta (Flynn, 2020). Ceistíonn múinteoirí an múnla Gaeltachta mar sprioc inmhianaithe, fiú (Ó Murchadha & Flynn, 2018), agus, lasmuigh de réimse an oideachais, ceistíonn roinnt nuachainteoirí cleachtais Ghaeltachta mar mhúnla do chách (O'Rourke & Walsh, 2020).

Ní féidir talamh slán a dhéanamh de spriocanna teanga úsáideoirí Gaeilge, más ea, agus ní hionann cleachtais teanga núálacha agus teip sprioc réamhshocraithe a bhaint amach. Tá an bharúil gurb ionann nuáil agus teip i measc na ndeacrachtaí a bhaineann le múnlaí teanga míchuí a bheith i réim don Ghaeilge dar liom. Cuirtear síos sa rannóg a leanas ar roinnt deacrachtaí eile a bhaineann le múnlaí teanga míchuí a bheith in réim.

4.5. Slata tomhais agus spriocanna míchuí – impleachtaí

Déanann taighdeoirí agus lucht deartha curaclaim a ndícheall oibriú ar son leas úsáideoirí Gaeilge. Sa taighde agus sna cáipéisí atá san áireamh san anailís thuas, an bunchuspóir ná feabhas a chur ar chúrsaí don úsáideoir Gaeilge. Is léir go dtuigtear go gcuireann forlámhas an Bhéarla brú mór ar inmharthanacht na Gaeilge agus ar na foirmeacha dúchasacha teanga ar seoda luachmhara iontu féin iad agus a mbíonn fonn ar an bpobal iad a chaomhnú. Bíodh sin mar atá, áfach, tá mé ag déanamh gur beag an cúnadh d'úsáideoirí Gaeilge a bheith ag cáineadh a gcleachtas teanga nó a bheith ag iarraidh orthu cloí le spriocanna míréadúla.

Agus í ag trácht ar chás na Spáinnise i Stáit Aonaithe Mheiriceá (SAM), áitíonn Zentella (2016) gur 'the helping hand strikes again' atá i gceist le hiarrachtaí teacht i gcabhair ar Spáinniseoirí trí léiriú dóibh go bhfuil a dteanga ar seachrán. Ainneoin go bhfuil i gceist lámh chúnta á tabhairt dóibh, is buille do na cainteoirí céanna a mhaíomh go bhfuil a dteanga imithe ón teanga cheart. Ainneoin na ndifríochtaí idir cás na Spáinnise i SAM agus cás na Gaeilge, tá meafar Zentella ag teacht leis an tslí a n-áitítear sa litríocht acadúil agus i gcáipéisí curaclaim go bhfuiltear ag iarraidh cabhrú le húsáideoirí Gaeilge trí léiriú dóibh, nó trí léiriú d'údarais stáit, go bhfuil a dteanga ar seachrán ón teanga cheart.

Cur chuige tarraingteach, agus comónta, chun acmhainní breise a éileamh is ea a mhaíomh go bhfuil teanga neamhiomlán á sealbhú ag grúpa (Avineri et al., 2015). Éilítear acmhainní breise oideachais ón stát, abair, ar an mbonn go bhfeictear go bhfuil Gaeilge neamhiomlán á sealbhú ag daoine (e.g. Péterváry et al., 2014). Tá roinnt fianaise ann i gcomhthéacs na Gaeilge gur féidir leis an gcur chuige sin a bheith éifeachtach. Leis an gcur chuige sin, áfach, glactar leis nach bhfuil ach múnlaí teanga áirithe atá ceart. Sa tslí sin, déantar dídhlisteanú ar chleachtas teanga atá, nó a gheobhadh a bheith, feidhmiúil agus inmharthana, fiú muna bhfuil siad ag teacht leis na slata tomhais atá i réim. Anuas air sin, má chuirtear in iúl nach bhfuil aon chainteoirí 'cearta' Gaeilge ann, tá an baol ann go nglactar leis in áiteanna nach gá seirbhísí tábhachtacha (teiripe urlabhra, abair) a bheith ar fáil trí mheán na Gaeilge.

Is de dhlúth agus d'inneach an duine a dteanga chomh maith. Fiú más Gaeilge iarthraidisiúnta atá ag cainteoir nó más teoranta a repertoire teanga, is buille dá bhféinmhuinín a dteanga a cháineadh. Is dócha gur troime fós an buille sin nuair is pobal teanga atá leochaileach go maith cheana féin atá i gceist. Lena chois sin, mar go bhfuil féiniúlachtaí agus bríonna sóisialta intuigthe i bhfoirmeacha difriúla teanga, gheobhadh go mbeadh sé le tuiscint ag úsáideoirí

Gaeilge go bhfuil siad sin le sealbhú chomh maith acu, fiú más féiniúlachtaí agus bríonna iad nach bhfuil ag teacht lena bpróifíl féin mar úsáideoirí Gaeilge. Is féidir léamh eile a ghlacadh maidir le múnlaí teanga na Gaeilge sa lá inniu, agus dírtear sa chuid eile den alt seo ar an léamh sin a chur i láthair.

5. Súil eile

Tá an léamh sin difriúil go maith óna bhfuil le fáil i gcuid mhór den dioscúrsa a cuireadh i láthair san anailís thuas. Ní ghlactar leis ann gurb é atá i gceist le ‘teanga’ ná tacar foirmeacha agus struchtúr atá seasta réamhshocraithe agus a bhfuil eiseamláirí de le fáil i gcleachtais cainteoirí dúchais aontangacha agus sa teanga chaighdeánaithe. Seachas sin, aithnítear gur cleachtas sóisialta atá i gceist le teanga agus maítear gurb ionann ‘an teanga’ agus cleachtais na ndaoine sin a úsáideann í. Is é atá sa Ghaeilge, más ea, ná cleachtais úsáideoirí na teanga, idir chainteoirí traidisiúnta agus iarthraidisiúnta Gaeltachta, nuachainteoirí agus fhoghlaimoirí.

Léargas úsáid-bhunaithe ar an teangeolaíocht atá ansin (Hall, 2019). Dar leis an léamh sin, níl a leithéid de rud ann agus earráid, seachfhoirm ná leagan míchuí. Ach, aithnítear go mbaineann úsáideoirí leas as teanga de réir a n-acmhainn féin, a dtaithí féin agus mar fhreagra ar a gcomhthéacsanna féin. Tá na cleachtais iarthraidisiúnta a dtagraítear dóibh i rannóg 2 thuas san áireamh sa rud is Gaeilge inti, más ea. Tá san áireamh, fiú, an cleachtas dinimiciúil ina léimeann cainteoirí idir na teangacha ainmnithe atá acu (e.g. ó Ghaeilge go Béarla). Gnáthchleachtas é sin do chainteoirí dátheangacha a gcuirtear síos air sa litríocht fhairsing ar an ‘trasteangú’ (García, 2009). Is léir ón taighde i gcomhthéacsanna mionteangacha go bhfuil cleachtais iarthraidisiúnta thar a bheith córasach (Nance, 2018; Kasstan, 2018) agus go bhfuil struchtúr docht le fáil fiú sa tslí a léimtear idir na teangacha ainmnithe atá i repertoire cainteora agus gur féidir leis a bheith seasmhach (Deuchar et al., 2007; Darcy, 2014). Má ghlactar leis an léamh sin ar an rud is teanga ann, glactar leis go dtarraingíonn cainteoirí ar ghnéithe difriúla dá repertoire teanga chun brí a chur in iúl agus chun a bhféiniúlachtaí féin a thógaint agus a chur i láthair i gcomhthéacsanna difriúla cumarsáide.

Ní séanadh é sin beag ná mór ar an mbrú millteach atá ar sheachadadh idirghlúine na Gaeilge sa Ghaeltacht. Tá sé sin i gceist go cinnte, fiú nuair a thugann an pobal agus daoine aonair faoi le fonn agus le díograis. Is fíor leis go bhfuil foirmeacha dúchais teanga atá luachmhar iontu féin faoi bhú mór (e.g. Ó Curnáin, 2007) agus tá léirithe go minic go dtagann éagsúlacht

shuntasach chun cinn i dteangacha mionlaithe sula stadtar de bheith á n-úsáid mar theangacha pobail (e.g. Dorian, 1981). Lena hais sin, bíonn an-dúshlán os comhair daoine san iar-Ghaeltacht ar mhaith leo an Ghaeilge a shealbhú agus a chleachtadh ar bhonn rialta i gcomhthéacs inar tearc iad na deiseanna é sin a dhéanamh. Bíodh sin mar atá, tá mé ag déanamh gur fiú smaoineamh ar a thairbhí agus a úsáidí a bheadh sé na múnlaí teanga a úsáidtear don Ghaeilge a athshamlú sa taighde agus sa teagasc.

6. Moltaí agus Conclúid

Mar a thaispeánann an plé thuas, tá súil agam, b'fhiú, ar an gcéad dul síos, fáil réidh leis an mbarúil sa taighde agus sa teagasc nach bhfuil ann ach slite áirithe chun an Ghaeilge a chleachtadh atá ceart, .i. na slite a n-úsáideann cainteoirí dúchais aonteangacha í agus mar a chuirtear síos uirthi sa ghramadach chaighdeánach. Mar mhalairt air sin, is fiú féachaint ar an tslí n-úsáideann cainteoirí an teanga chun an bhrí a láimhseáil agus iad féin a chur in iúl, beag beann ar noirm réamhshocráithe. Tá trácht le fada sa teangeolaíocht ar an rud a dtugtar 'cumas cumarsáide' air mar mhodh anailíse (Hymes, 1972). I léann sealbhú dara teanga agus i léann an dátheangachais, díríonn scoláirí go leor ar an rud a dtugtar 'ilchumas teanga' air (Cook, 2016; Jessner, 2017). Moltar in áiteanna eile (e.g. Hall, 2019) gur chóir luí isteach ar an repertoire teanga agus ar shaineolas teanga an dátheangaigh seachas ar an tslí a bhfuil nó nach bhfuil siad ag teacht le foirmeacha áirithe.

Ceal spáis, ní chuirim síos go mion anseo ar a bhfuil i gceist leis na coincheapa sin. Is leor a rá go bhfuil malairt cur chuige le fáil iontu don chur síos ar Ghaeilge cainteoirí agus maidir le múnlaí teanga na Gaeilge. Seachas féachaint ar chainteoirí Gaeilge mar chainteoirí lochtacha, moltar féachaint orthu mar úsáideoirí teanga iontu féin. Leagann na teoiricí thuas béim ar a ndéanann daoine lena dteanga agus ar an tslí a múnlaíonn siad í chun dul i ngleic leis na comhthéacsanna a mbíonn siad ag plé leo. Cur chuige níos saincheaptha é sin ná a bheith ag cur síos ar na heasnaimh atá ar theanga cainteoirí agus á stiúradh i dtreo múnlaí réamhshocráithe. Ina dhiaidh sin, gheofaí díriú ar a bheith ag tógaint ar an teanga atá ag cainteoirí cheana.

Mar sin, pé acu más cainteoir Gaeltachta, cainteoir iar-Ghaeltachta nó duine atá ag tosnú amach ar an teanga a fhoghlaim atá i gceist, níor mhiste aitheantas a thabhairt do na cleachtais atá acu cheana féin. Níor mhiste glacadh leo mar chleachtais bhailí. Níor mhiste na cleachtais sin a dhearbhu agus a cheiliúradh, agus, i gcomhthéacsanna oideachais, cuir i gcás, spásanna a chur

ar fáil dóibh laistigh den oideolaíocht. Cinnte, bheifí ag súil is go leathnódh an t-úsáideoir a repertoire agus a saineolas teanga ina dteangacha ainmnithe i gcaitheamh aimsire, ach ní hionann sin is a rá go bhfuil orthu cloí le noirm réamhshocraithe an chainteora dúchais aonteangaigh ná le noirm an chaighdeáin chun a bheith ina gcainteoirí iomlána. Bunaithe ar an léamh sin, ní hé gnó an oideachais é an teanga atá ag duine a *leasú* in aon tslí, ach a chur ar chumas an úsáideora a repertoire teanga a *leathnú* agus an teanga atá acu cheana a *aclú* chun go bhfuil siad in ann dul i ngleic leis an saol mórthimpeall orthu. Cuirtear béim áirithe ar an dearbhú i gcáipéisí curaclaim na Gaeilge, ach chuirfí leo go mór ach an dearbhú a bheith i lár an aonaigh iontu.

Gné eile den fhís seo is ea go nglactar leis gur faoin úsáideoir Gaeilge atá sé a múnlaí teanga a shocrú. Shocrófaí sin de réir mar a oireann don chainteoir féin agus mar chuid den idirbheartaíocht eatarthu féin, a gcomh-úsáideoirí teanga agus na saghsanna difriúla Gaeilge a mbíonn teangmháil acu leo. Bíodh is go dtugtar le tuiscint corr-áit i gcáipéisí curaclaim na Gaeilge go bhfuil saoirse áirithe ag daltaí/mic léinn a nglór agus a stíl féin a fhorbairt sa teanga, de réir na físe seo ní mór dul i bhfad níos faide ná sin. Seachas glacadh leis gur chóir don chóras oideachais daltaí agus mic léinn a stiúradh i dtreo spriocanna saineolaíochta, ghlacfaí leis gurb é is cúram don chóras oideachais ná cur ar chumas daltaí/mic léinn dul i ngleic leis an éagsúlacht sa Ghaeilge agus le hidé-eolaíochtaí ar an éagsúlacht sa Ghaeilge chun gur féidir leo a múnlaí teanga féin a shocrú. Dar ndóigh, gheobhadh athrú teacht ar an múnla sin i gcaitheamh aimsire. Ina dhiaidh sin féin, b'fhéidir gurb í urlabhra thraidisiúnta na Gaeltachta a bheadh mar mhúnla ag duine, nó gramadach an chaighdeáin. Is é is tábhachtaí, áfach, ná go mbeadh infheistíocht ag úsáideoirí sna múnlaí teanga a chuireann siad os a gcomhair, go sásaíonn siad a riachtanais chumarsáide agus go gcuireann siad ar a gcumas a bhféiniúlachtaí a chur i iúl.

Chun an méid sin a bhaint amach, níor mhiste aird níos mó a dhíriú ar idé-eolaíochtaí teanga sa chóras oideachais. Faoi mar atá, cuirtear an-bhéim ar an bhfeasacht teanga sna cáipéisí curaclaim ag beagnach gach leibhéal. Is maith ann sin. Sa bhreis ar an mbéim ar an bhfeasacht a gcuirtear síos air i 2.4 thuas, b'fhiú luí isteach leis ar an mbunús atá leis na slata tomhais a úsáidtear chun cleachtais teanga dhifriúla a mheas agus b'fhiú a léiriú go bhfuil slite difriúla le forbairt mar úsáideoir Gaeilge. Trí rochtain a thabhairt do dhaltaí/mhic léinn ar shaghsanna difriúla Gaeilge agus trí chinntiú go gcuireann siad eolas ar idé-eolaíochtaí ar shaghsanna difriúla Gaeilge, gheofaí iarracht a dhéanamh cur ar a gcumas forbairt, ar a dtéarmaí féin, mar

dhátheangaigh sciliúla dhinimiciúla atá in ann a dteanga a úsáid go solúbtha de réir mar a oireann dá gcomhthéacsanna cumarsáide agus dá bhféiniúlachtaí féin.

Mar choimriú ar an méid atá ráite thuas, is é a bheadh i gceist leis an gcur chuige malartach a mholtar san alt seo ná i) go nglacfadh teangeolaithe agus lucht deartha curaclaim leis go bhfuil slite difriúla, idir thraidisiúnta agus iarthraidisiúnta, leis an nGaeilge a úsáid agus go bhfuil siad ar fad bailí agus inghlactha; ii) go nglacfaí leis gurb í an chéad chéim san iarracht repertoire teanga duine a leathnú ná an teanga atá acu cheana a dhearbhu agus a cheiliúradh agus a úsáid mar bhonn ar féidir tógaint air; iii) go n-aithneofaí ina dhiaidh sin go bhfuil sé tábhachtach go mbeadh infheistíocht ag úsáideoir teanga ina múnlaí féin agus, dá réir sin, gur chóir saoirse áirithe a thabhairt dóibh na múnlaí sin a shocrú; iv) go gcuirfí deiseanna ar fáil d'úsáideoirí Gaeilge eolas a chur ar an éagsúlacht is dual don teanga agus go mbeidís in ann dul in ngleic leis an éagsúlacht sin; agus v) sa bhreis air sin, go gcuirfí deiseanna ar fáil d'úsáideoirí Gaeilge eolas a fháil ar an rud is idé-eolaíocht teanga inti agus a thuiscint gurb í is cúis le saghsanna áirithe Gaeilge a bheith faoi ghradam agus saghsanna eile a bheith faoi stiogma – rud atá tábhachtach a bheith ar eolas ag duine agus a múnlaí féin á socrú acu.

Agus é ag trácht breis is deich mbliana ó shin ar cheist an chaighdeánaithe agus ar mhúnlaí teanga don Ghaeilge labhartha, mhaígh Mac Mathúna (2008, p. 89) nár mhiste do scoláire na Gaeilge a bheith níos *engagé* i ndíospóireachtaí ar an gceist sin. Freagra atá san alt seo ar ghairm Mhic Mhathúna. Seachas glacadh go neamhchriticiúil le múnlaí seanbhunaithe na Gaeltachta agus an chaighdeán, moltar na hidé-eolaíochtaí atá taobh thiar de na múnlaí sin a nochtadh agus a cheistiú. Níl sé i gceist a chur in iúl leis na moltaí a chuirtear i láthair thuas, áfach, nach bhfuil na canúintí traidisiúnta Gaeltachta ná an caighdeán scríofa bailí mar mhúnlaí. A mhalairt ghlan. Tá sé i gceist na múnlaí traidisiúnta sin a aithint agus a cheiliúradh agus cur ar chumas daoine cloí leo nuair is é sin a theastaíonn uathu. Ní miste a aithint chomh maith, áfach, gur ann do shlite eile leis an nGaeilge a úsáid atá chomh dlisteanach agus chomh hinghlactha céanna. Tá sé i gceist leis an gcur chuige a mholtar thuas go mbeadh glacadh níos mó leis an raon leathan cleachtas teanga, idir thraidisiúnta agus iarthraidisiúnta, atá le fáil sa Ghaeilge sa lá inniu. Dá réir sin, tá sé i gceist dearbhú a dhéanamh ar chleachtais teanga agus dlúthpháirtíocht a chothú i measc úsáideoirí na teanga – rud atá tábhachtach nuair atáthar ag plé le pobal teanga atá leochaileach go maith.

Saothair a dtagraítear dóibh

- An Mheitheal um Theagasc na Gaeilge ar an Tríú Leibhéal (2009). *Siollabas nua don chéad bhliain ollscoile*. An Mheitheal um Theagasc na Gaeilge ar an Tríú Leibhéal.
- Avineri, N., Blum, S., Johnson, E., Zentella, A.C., Brice-Heath, S., Rosa, J., McCarty, T., Flores, N., Ochs, E., Alim, H.S., Kremer-Sadlik, T., & Paris, D. (2015). Invited Forum: Bridging the “Language Gap”. *Journal of Linguistic Anthropology*, 25(1), 66–86.
<https://doi.org/10.1111/jola.12071>
- Birdsong, D. (2013). In faint praise of folly: A critical review of native/non-native speaker comparisons, with examples from native and bilingual processing of French complex syntax. *Language, Interaction and Acquisition*, 4(2), 107–133.
<https://doi.org/10.1075/lia.4.2.01bir>
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge: Harvard University Press.
- Central Statistics Office (2017). Census of population 2016: Profile 10 education, skills and the Irish language. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.
- Comhar Naíonraí na Gaeltachta (2009). *Borradh: Scéim pleanála teanga*. An Cheathrú Rua: Comhar Naíonraí na Gaeltachta.
- Cook, V. (2016). Premises of multi-competence. In V. Cook & L. Wei (Eds.), *The Cambridge Handbook of Linguistic Multicompetence*, pp. 1–25. Cambridge: Cambridge University Press.
- Darcy, G. (2014). Code-mixing and context: a Corca Dhuibhne case study. Tráchtas PhD neamhfhoilsithe. Luimneach: Ollscoil Luimnigh.
- Davies, A. (2003). The native speaker in applied linguistics. In A. Davies & C. Elder (Eagí.) *The Handbook of Applied Linguistics*, pp. 431–450. Londain: Wiley.
- De Bhaldraithe, T. (1945). *The Irish of Cois Fharráige, Co. Galway: A phonetic study*. Baile Átha Cliath: Institiúid Ard-Léinn Bhaile Átha Cliath.
- De Bhaldraithe, T. (1953). *Gaeilge Chois Fharráige: An deilbhíocht*. Baile Átha Cliath: Institiúid Ard-Léinn Bhaile Átha Cliath.
- Deuchar, M., Muysken, P., & Wang, S-W. (2007). Structured variation in codeswitching: Towards an empirically based typology of bilingual speech patterns. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(3), 298–340.
<https://doi.org/10.2167/beb445.0>
- Dorian, N. (1981). *Language death: The life cycle of a Scottish Gaelic dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Flynn, C. (2020). *Adult minority language learning: Motivation, identity and target variety*. Bristol: Multilingual Matters.
- Frenda, A. (2011a). Gender in Insular Celtic: A functionalist account of variation and change in Irish and Welsh. Tráchtas PhD neamhfoilsithe. Baile Átha Cliath: University of Dublin.
- Frenda, A. (2011b). Gender in Irish between continuity and change. *Folia Linguistica*, 45(2), 283–316. <https://doi.org/10.1515/flin.2011.012>
- García, O. (2009). *Bilingual education in the 21st century*. Londain: Wiley.
- Hall, J.K. (2019). The Contributions of Conversation Analysis and Interactional Linguistics to a Usage-Based Understanding of Language: Expanding the Transdisciplinary Framework. *The Modern Language Journal*, 103, 80–94. <https://doi.org/10.1111/modl.12535>
- Heller, M. (1999). *Linguistic minorities and modernity: A sociolinguistic ethnography*. Londain: Longman.
- Henry, A., Andrews, A., & Ó Cainín, P. (2002). *Developing linguistic accuracy in Irish-medium primary schools*. Bangor. Department of Education.
- Hickey, T. (2009). Code-switching and borrowing in Irish. *Journal of Sociolinguistics*, 13(5), 670–688. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2009.00429.x>
- Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J.B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics*, pp. 269–293. Harmondsworth: Penguin Books.
- Irvine, J.T. & Gal, S. (2000). Language ideology and linguistic differentiation. In P. Kroskrity (Eag.) *Regimes of language: Ideologies, politics, and identities*, pp. 35–83. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- Jessner, U. (2017). Multicompetence approaches to developing language proficiency development in multilingual education. In O. García, A. Lin, & S. May (Eagí.), *Encyclopedia of language and education: Bilingual and multilingual education*, pp. 161–173. Londain: Springer.
- Kasstan, J. (2019). Emergent sociolinguistic variation in severe language endangerment. *Language in Society*, 48(5), 685–720. <https://doi.org/10.1017/S0047404519000472>
- Lenoach, C. (2014). Sealbhú neamhiomlán na Gaeilge mar chéad teanga sa dátheangachas dealaitheach. Tráchtas PhD neamhfoilsithe. Gaillimh: Ollscoile Éireann, Gaillimh.
- Lippi-Green, R. (1997). *English with an accent*. Londain: Routledge.

- Mac Mathúna, L. (2008). Linguistic change and standardization. In C. Nic Pháidín & S. Ó Cearnaigh (Eagí.) *A view view of the Irish language*, pp. 76–92. Baile Átha Cliath: Cois Life.
- Maguire, G. (1991). *Our own lanugage: An Irish initiative*. Clevedon: Multilingual Matters.
- McGuigan, C.J. (2016). A comparative analysis of noun and verbal morphology in the speech of Irish speakers in the Donegal Gaeltacht and Belfast. Tráchtas PhD neamhfhoilsithe. Béal Feirste: Queen’s University Belfast.
- Moal, S., Ó Murchadha, N., & Walsh, J. (2018). New speakers and language in the media: Audience design in Breton and Irish broadcast media. In C. Smith-Christmas, N. Ó Murchadha, M. Hornsby, & M. Moriarty (Eagí.) *Ideologies and practices of new speakers of minority languages*, pp. 189–210. Londain: Palgrave.
- Nance, C. (2018). Linguistic innovation among Glasgow Gaelic new speakers. In C. Smith-Christmas, N. Ó Murchadha, M. Hornsby, & M. Moriarty (Eagí.) *Ideologies and practices of new speakers of minority languages* (pp. 213-230). Londain: Palgrave.
- NCCA (2009). *Aistear: Creatchuraclam na luath-óige*. Baile Átha Cliath: NCCA.
- NCCA (2010a). *Siollabas nuashonraithe na hArdteistiméireachta*. Baile Átha Cliath: An Roinn Oideachais agus Scileanna.
- NCCA (2010b). *Gaeilge chumarsáideach*. Baile Átha Cliath: An Roinn Oideachais agus Scileanna.
- NCCA (2017). *Sonraíocht Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí*. Baile Átha Cliath: An Roinn Oideachais agus Scileanna.
- NCCA (2019). *Curaclam teanga na bunscoile*. Baile Átha Cliath: NCCA.
- Nic Fhlannchadha, S. & Hickey, T. (2017). Acquiring an opaque gender system in Irish, an endangered indigenous language. *First Language*, 37(5), 475–499.
<https://doi.org/10.1177/0142723717702942>
- Nic Fhlannchadha, S. & Hickey, T. (2018). Minority language ownership and authority: Perspectives of native speakers and new speakers, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 21(1), 38–53.
<https://doi.org/10.1080/13670050.2015.1127888>
- Nic Fhlannchadha, S. & Hickey, T. (2019). Assessing children’s proficiency in a minority language: Exploring the relationships between home language exposure, test performance and teacher and parent ratings of school-age Irish-English bilinguals. *Language and Education*, 33(4), 340–362.
<https://doi.org/10.1080/09500782.2018.1523922>

- Ó Broin, B. (2014). New urban Irish: Pidgin, creole or bona fide dialect? The phonetics and morphology of city and Gaeltacht speakers systematically compared. *Journal of Celtic Linguistics*, 15, 69–91.
- Ó Conchobhair, B. (2009). *Fin de siècle na Gaeilge: Darwin, an athbheochan agus smaointeoireacht na hEorpa*. Indreabhán: Cló Iar-Chonnacht.
- Ó Curnáin, B. (2007). *The Irish of Iorras Aithneach, Co Galway*. Baile Átha Cliath: Institiúid Ard-Léinn Bhaile Átha Cliath.
- Ó Curnáin, B. (2009). Mionteangú na Gaeilge. *Léachtaí Cholm Cille*, 39, 90–153.
- Ó Curnáin, B. (2012). An Ghaeilge iarthraidisiúnta agus an phragmataic chódmheasctha thiar agus theas. In C. Lenoach, C. Ó Giollagáin, & B. Ó Curnáin (Eag.), *An Chonair Chaoch: An Mionteangachas sa Dátheangachas*, pp. 284–364. Baile Átha Cliath: Leabhar Breac.
- Ó Curnáin, B. (2016). Cróineolaíocht na Gaeilge iarthraidisiúnta i gConamara, 1950–2004. *Éigse*, 39, 1–43.
- Ó Domagáin, G. (2009). A study of linguistic contact and change in the Donegal Gaeltacht. Tráchtas PhD neamhfhoilsithe. Béal Feirste: Ulster University.
- Ó Domagáin, G. (2013). Cineál agus feidhm an chódaistrithe i nGaeilge chomhaimseartha na Gaeltachta: Cás-stáidéar ar cheantar Ghort an Choirce. *Éigse*, 37, 199–245.
- Ó Domagáin, G. (2014). Where are your nouns? A discussion of the dichotomy between the lexicon of L1 speakers and L2 speakers in Irish. *Res Celticae*, 1, 73–86.
- Ó Duibhir, P. (2009). The spoken Irish of sixth-class pupils in Irish immersion schools. Tráchtas PhD Neamhfhoilsithe. Baile Átha Cliath: University of Dublin.
- Ó Duibhir, P. (2018). *Immersion education: Lessons from a minority language context*. Bristol: Multilingual Matters.
- Ó Duibhir, P. & Garland, J. (2010). *The spoken Irish of pupils in Irish-medium schools in Northern Ireland*. Ard Mhacha. Scotens.
- Ó hAnluain, L.A. (1960). *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí*. Baile Átha Cliath: M.H. Mac an Ghoill agus a Mhac Teo.
- O'Malley-Madec, M. (2007). How one word borrows another: The process of language contact in two Irish-speaking communities. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(4), 494–509. <https://doi.org/10.2167/beb456.0>
- Ó Murchadha, N. (2016). The efficacy of unitary and polynomic models of standardisation in minority language contexts. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 37(2), 199–215. <https://doi.org/10.1080/01434632.2015.1053811>

- Ó Murchadha, N. (2018). *An Ghaeilge sa nua-aoiseacht dhéanach*. An Spidéal: Cló Iar-Chonnacht.
- Ó Murchadha, N. & Flynn, C. (2018). Educators' Target Language Varieties for Language Learners. *The Modern Language Journal*, 102(4), 797–813.
- O'Rourke, B. & Walsh, J. (2020). *New speakers of Irish in the global context: New revival?* Londain: Routledge.
- Ó Sé, D. (2000). *Gaeilge Chorca Dhuibhne*. Baile Átha Cliath: Baile Átha Cliath: Institiúid Ard-Léinn Bhaile Átha Cliath..
- Ó Tórna, C. (2005). *Cruthú na Gaeltachta 1893-1922*. Baile Átha Cliath: Cois Life.
- Péterváry, T., Ó Curnáin, B., Ó Giollagáin, C. & Sheehan, J. (2014). *Iniúchadh ar an gcumas dátheangach*. Baile Átha Cliath: An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta.
- Rannóg an Aistriúcháin (1958). *Gramadach na Gaeilge agus litriú na Gaeilge: An caighdeán oifigiúil*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.
- Regan, V. (2010). Sociolinguistic competence, variation patterns and identity construction in L2 and multilingual speakers. *EUROSLA Yearbook*, 10, 21–37.
<https://doi.org/10.1075/eurosla.10.04reg>
- Silverstein, M. (1979). Language Structure and Linguistic Ideology. In P. Clyne, W. Hanks, & C. Hofbauer (Eds.), *The Elements*, pp. 193–248. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- Snesareva, M. (2016). Palatalization in Dublin Irish: The extent of phonetic interference. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 236, 213–218.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.12.009>
- Snesareva, M. (2017). Palatalisation in Dublin Irish, or How to Speak Irish with a Dublin Accent. *Studia Celtica Posnaniensia*, 2(1), 63–80. <https://doi.org/10.1515/scp-2017-0004>
- Titley, A. (1991). *An t-úrscéal Gaeilge*. Indreabhán: Cló Iar-Chonnacht.
- Zentella, A.C. (2017). Spanglish: Language politics versus *el hablo del pueblo*. In R.E. Guzzardo Tamargo, C.M. Mazak, M.C. Parafita Couto (Eds.), *Spanish-English codeswitching in the Caribbean and the US*, pp. 11–36. Amsterdam: John Benjamins.